

ศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย : การสังเคราะห์หนังสือตำรา
ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำประพันธ์ไทย
**The Art and Method of Learning Thai Poetic Composition : Synthesis
of Textbook on Poetic Words**

บุญยเสนอ ตริวิเศษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
สมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย
Bunsanoe Triwiset
Buriram Rajabhat University
The Poets Association of Thailand
E-mail: bunsanoe.tw@bru.ac.th

บทคัดย่อ

คำประพันธ์หรือร้อยกรอง หมายถึงถ้อยคำที่เรียบเรียงประกอบขึ้นให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ มีสัมผัสที่คล้องจองกัน และมีความไพเราะแตกต่างจากถ้อยคำธรรมดา แบ่งเป็น 5 ชนิดใหญ่ ๆ ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย โดยแต่ละชนิดมีการกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ แตกต่างกัน เป็นภูมิปัญญาทางภาษาที่มีมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนอ่านเขียนคำประพันธ์ในทุกช่วงชั้น แต่ก็ปรากฏว่านักเรียนไทยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะในการแต่งคำประพันธ์ บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์ศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทยจากหนังสือตำราที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำประพันธ์ไทย โดยใช้หลักการสังเคราะห์ความรู้จากการอ่าน ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2562) เป็นแนวทางในการศึกษา ผลการศึกษาพบศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย 4 ประการ ได้แก่ 1. ศิลปวิธีเรียนรู้พินิจบทกลอนต้นแบบ 2. ศิลปวิธีเรียนรู้แบบฝึกหัดพัฒนาทักษะ 3. ศิลปวิธีเรียนรู้ปริศนาร้อยกรอง และ 4. ศิลปวิธีเรียนรู้เกมกลอน โดยศิลปวิธีที่พบทั้ง 4 ประการนี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าร้อยกรองของไทยมีวิธีวิทยาในการเรียนรู้ที่ชัดเจนและมีความสำคัญยิ่ง ควรแก่การศึกษาเรียนรู้ ทั้งในแง่ของการบำรุงรักษาไว้ให้คงอยู่ไปตราบนาน และในแง่ของการนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาปัญญาและขีดความสามารถ

คำสำคัญ : ศิลปวิธีเรียนรู้คำประพันธ์ไทย; ร้อยกรองไทย; การสังเคราะห์

* วันที่รับบทความ : 29 มีนาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 21 เมษายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 27 เมษายน 2567

Abstract

Poetry or poetry referred to words that have been arranged and put together in order according to the rules of prosody. It has a rhyme and melodiousness that was different from ordinary words. It was divided into 5 main types: khlong, Chan, Kap, Klon, and Rai. Each type had different rules and regulations. This was the wisdom of language that had existed since ancient times. Even at present, the Thai basic education curriculum stipulated that reading and writing instruction be taught in every level. However, it appeared that most Thai students still lacked in knowledge and skills in composing poetry. This article, therefore, aimed to synthesize the art and methods of learning Thai poetry composition from textbooks that contained a content about Thai poetry by using the principles of synthesis of knowledge from reading by Ruenruthai Sujjapun (2019) as a guideline for the study. The results of the study found that there were 4 art and method to learning how to compose Thai poetry: 1. The art and method of learning to analyze prototype poems, 2. The art and method of learning exercises to develop skills, 3. The art and method of learning poetry riddles, and 4. The art and method of learning poetry games. By these 4 arts and methods being found, it was confirmed that Thai poetry had a clear and important learning method. It should be worth studying and learning both in terms of maintaining it to last a long time and in terms of using it as a tool for developing wisdom and refining youth.

Keywords : Art and method; learning to know Thai poetic composition; Thai Poetry; Synthesis

บทนำ

“คำประพันธ์” มีชื่อเรียกหลายคำ บ้างเรียกว่า “ร้อยกรอง” บ้างเรียกว่า “กวีนิพนธ์” มิใช่น้อย เรียกว่า “กาพย์กลอน” หรือ “กลอน” เพียงพยางค์เดียว ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ไม่ได้ให้ความหมายของ “คำประพันธ์” ไว้ แต่ให้ความหมายของคำ “ร้อยกรอง” หมายถึง คำประพันธ์, ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ (หน้า 976) ให้ความหมายของ “กวีนิพนธ์” ว่าเป็นคำประพันธ์ที่กวีแต่ง อาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ (หน้า 96) ให้ความหมาย “กาพย์กลอน” หมายถึง ร้อยกรอง (หน้า 113) ให้ความหมายของ “กลอน” หมายถึงคำประพันธ์ซึ่งแต่เดิมเรียกคำเรียงที่มีสัมผัสทั่วไป จะเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ หรือร่าย ก็ตาม (หน้า 77) จะเห็นได้ว่า การมีชื่อเรียกที่หลากหลายนั้นอาจสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญของคนไทยแต่โบราณต่อการมีอยู่และดำรงไว้ “คำประพันธ์” อันเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นมรดกตกทอดมาจนปัจจุบัน

ช่อประยงค์ (ม.ป.ป) เขียนหนังสือ **กลอนและวิธีเขียนกลอน** ในส่วนต้นของหนังสือ ได้ยกคำกล่าวของจอมพลถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรีนครหนึ่งของไทยที่กล่าวว่า “คนไทย เป็นนักกลอนมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว การเล่นกลอนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในชีวิตสังคมของประชาชน ความสามารถเชิงกลอนของไทย ประจักษ์อยู่สืบมา” ป. มหาจันทร์ (2544 : 17) กล่าวว่า “คนไทยมีความเจ้าบทเจ้ากลอนอยู่ในสายเลือดแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว จะเห็นได้จากการใช้ถ้อยคำในภาษาพูดที่ใช้เป็นปกติในชีวิตประจำวันก็มีความคล้องจองกัน

ก่อให้เกิดความไพเราะ เกิดความซาบซึ้งตรึงใจ” ยุทธ โตตติเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร (2552) เขียนหนังสือชื่อ **คู่มือเรียนเขียนกลอน** ในส่วนคำนำสำนักพิมพ์ ได้กล่าวว่า “คนไทยเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนมาแต่โบราณ” ชัยรัตน์ วงศ์เกียรติขจร (2546) เขียนหนังสือชื่อ **คำคล้องจอง :เสน่ห์ของภาษาไทย** ได้เขียนคำนำในหนังสือของตนว่า “ภาษาไทยเป็นอีกภาษาหนึ่งในโลก ที่เปล่งเสียงพูดได้ไพเราะราบรื่นด้วยคำที่คล้องจองกัน ด้วยสำนวนโวหารที่คมคาย งดงามแพรวพราว จนเป็นที่มาของคำว่า ‘เจ้าบทเจ้ากลอน’ ซึ่งหมายถึงผู้ที่ชอบพูดเป็นโคลงกลอน หรือถ้อยคำที่คล้องจองกัน”

ผู้ศึกษาเป็นผู้สอนบัณฑิตศึกษาทางศึกษาศาสตร์ ในรายวิชาการวิจัยทางภาษาไทย และเป็นผู้สนใจอ่านและเขียนกาพย์กลอนอยู่เสมอ และมักจะชี้ชวนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการส่งเสริมให้เยาวชนมีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ ทั้งนี้เพราะเห็นว่านักเรียนไทยโดยมากมักจะขาดทักษะในการเขียนคำประพันธ์ แม้ว่าคนไทยจะได้ชื่อว่าเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนก็ตาม แต่ก็พบว่า เมื่อนักศึกษาจะต้องหาแนวคิดทฤษฎีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ กลับเกิดคำถามว่า วิธีการเรียนรู้การแต่งคำประพันธ์ไทย มีแนวคิดหรือไม่ มีการบันทึกและเขียนไว้อย่างเป็นขั้นตอนหรือไม่ เมื่อสืบค้นงานวิจัยที่มีผู้ศึกษามาก่อนพบว่ามักจะใช้การแต่งคำประพันธ์ในเชิงเนื้อหา แต่ต้องอิงอาศัยแนวคิดต่างประเทศเสียส่วนใหญ่ เช่น งานวิทยานิพนธ์ของ ชลธิชา เลิศวิสุทธินันท์ (2562) การพัฒนาความสามารถในการแต่งบทร้อยกรองประเภทกลอนสุภาพ โดยใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับเกม KAHOOT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หรือ งานศึกษาค้นคว้าอิสระของ นันทนา ไชยแสง (2553) เรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบ 4 MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การแต่งกลอนสุภาพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประเทศไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นชาตินักกลอน “เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน” เราไม่มีวิธีสอนเป็นของเราจริงหรือ แม้จะพบว่าม้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการแต่งกลอน ของ วิษณุ พุ่มสว่าง (2560) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาชุดการสอนรายบุคคล วิชาการเขียนร้อยกรอง เรื่อง การแต่งกลอนสุภาพ โดยใช้เทคนิคสี่คู่พิฆาต สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกระทุ่มแก้ววิทยา จังหวัดปราจีนบุรี แต่ก็เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาเด็กโตที่มีพื้นฐานกลอนดีแล้ว และเพื่อพัฒนาต่อยอดให้การแต่งมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และก็ยังไม่มีพบแนวทางการเรียนรู้คำประพันธ์ที่เป็นระบบและชัดเจน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษา เรื่อง ศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย : การสังเคราะห์หนังสือตำราที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำประพันธ์ไทย โดยใช้แนวคิดการสังเคราะห์ความรู้จากการอ่านของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2562 : 15-36) ที่ได้กล่าวถึงหลักการสังเคราะห์ไว้ว่า เป็นการสกัดเนื้อหาความรู้จากสิ่งที่อ่านตามประเด็นที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยการอ่านแบบต่างๆ ได้แก่ การอ่านจับใจความ การอ่านตีความ การอ่านวิเคราะห์ การอ่านสรุปความ เพื่อย่อยข้อมูลจากสิ่งที่อ่านซึ่งมีความหลากหลายและมีจำนวนมาก มาหลวมรวมเพื่อนำไปสร้างหรือไปใช้ตามที่ต้องการ

หนังสือตำราที่นำมาศึกษาสังเคราะห์ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาคัดเลือกจากประสบการณ์การอ่านและการสอนภาษาไทยมากกว่า 30 ปี ของผู้ศึกษา โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ จะคัดเลือกจำเพาะหนังสือตำราที่มุ่งเน้นเนื้อหาด้านการแต่งคำประพันธ์โดยผู้แต่งที่เป็นกวี หรือนักกลอน คือผู้ที่มีใจรักกาพย์กลอนและพัฒนาตนเองจนเด่นชัดในทางกาพย์กลอน และมีหนังสือตำราเผยแพร่เป็นที่รู้จักกว้างขวาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นผู้แต่งที่สนใจด้านการศึกษา มีจุดมุ่งหมายของการแต่งหนังสือทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อสื่อสารให้เด็กเยาวชนเรียนรู้เกี่ยวกับคำประพันธ์ไทย ทั้งนี้ รวมถึงหน่วยงานที่จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับคำประพันธ์ไทยที่มีมุ่งหมายเพื่อการศึกษาส่งต่อภูมิปัญญาทางภาษาถึงเด็กและเยาวชนด้วย มีกรมศิลปากร เป็นต้น

หนังสือตำราที่ผู้ศึกษาเจาะจงคัดเลือกตามเกณฑ์ดังกล่าว มี 11 รายการ ดังนี้ 1. กลอนและวิธีเขียนกลอน (ช่อประยงค์, ม.ป.ป.) 2. กลวิธีสอนเด็กเรียนเขียนบทกวี (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2548) 3. มาเรียนเขียนกลอนกันเถิด (วาสนา บุญสม, 2546) 4. คู่มือเรียนเขียนกลอน (ยุทธ โตคติเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร, 2552) 5. สอนเด็กให้เป็นกวี (ป. มหาจันทร์, 2544) 6. สอนอย่างไรให้นักเรียนเขียนบทร้อยกรองเป็น (สำลี, 2554) 7. เกมปริศนา เล่นภาษา เล่นคำ (เตือน พรหมเมศ, 2549) 8. พะหมี ปริศนาคำทาย (กรมศิลปากร, 2557) 9. เกมโต้บันได้กลอน (มะนอง ดาว, 2551) 10. ปริศนาร้อยกรอง เล่ม 1 (สามารถ ศักดิ์เจริญ, 2543) และ 11. ปริศนาร้อยกรอง เล่ม 2 (สามารถ ศักดิ์เจริญ, 2543)

การสังเคราะห์ความรู้จากการอ่านหนังสือทั้ง 11 รายการ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาตามลำดับต่อไปนี้ 1. อ่านศึกษาหนังสือตำราอย่างสำรวจ 1 รอบ 2. อ่านศึกษาหนังสือตำราอย่างละเอียด รอบที่ 2 และจดบันทึกเฉพาะประเด็นสาระที่เป็นศิลปะการประพันธ์และวิธีสอนการแต่งคำประพันธ์ในแบบบันทึกวิเคราะห์ศิลปวิธีเรียนการแต่งคำประพันธ์ 3. นำข้อมูลจากการบันทึกในข้อ 2 นำไปสังเคราะห์หลอมรวมเนื้อหาที่สอดคล้องกันเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งประเด็นย่อยต่าง ๆ ที่สำคัญผนวกเข้าสมทบกับข้อมูลที่สังเคราะห์แล้ว และ 4. นำเสนอผลการศึกษาตามแบบพรรณนาวิเคราะห์

สังเขปหนังสือตำราที่ว่าด้วยศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย

จากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยพบว่า หนังสือตำรา ทั้ง 11 รายการ กล่าวถึงศิลปวิธีเรียนรู้คำประพันธ์มาน้อยต่างกัน กล่าวคือ กลอนและวิธีเขียนกลอน ของ ช่อประยงค์ และ มาเรียนเขียนกลอนกันเถิด ของ วาสนา บุญสม เน้นกลุ่มเป้าหมายภาพกว้าง เน้นสื่อสารหลักการและศิลปะการแต่งสำหรับคนทั่วไป ไม่ได้มุ่งเน้นสื่อสารกับเด็กเยาวชนเป็นการเฉพาะ อย่างเข้มข้นและรอบด้าน ให้ตัวอย่างมาก และชี้ให้เห็นความงามข้อเด่น ข้อด้อย ให้เห็นชัดเจน ผู้อ่านต้องสังเกตด้วยตนเองจากสิ่งที่ผู้เรียบเรียงนำเสนอ กลวิธีสอนเด็กเรียนเขียนบทกวี ของ ศิวกานท์ ปทุมสูติ มุ่งสื่อสารกับครูที่จะปลูกหัวใจรักในเด็ก แต่ก็พบว่า ผู้เขียนหนังสือเข้าถึงหัวใจเด็กได้ลึกซึ้ง สอนเด็กให้เป็นกวี ของ ป. มหาจันทร์ และสอนอย่างไรให้นักเรียนเขียนบทร้อยกรองเป็น ของ สำลี รักสุทธี 2 เล่มนี้ มุ่งให้เป็นสื่อการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษา กล่าวถึงหลักการ

เล็กน้อย แต่เน้นนำเสนอแบบฝึกหัดให้เด็กลองฝึกอย่างหลากหลาย เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก โดยให้เริ่มจากการ “คุ้นเคยกับคำคล้องจอง แคล่วคล่องท่องคำสัมผัส” ก่อนไปสู่กิจกรรมเลือกคำไปเติม เลือกข้อความ เลือกวรรคไปเติมให้สมบูรณ์ กิจกรรมฝึกเขียนกลอนสี่ กาพย์ยานี กลอนหก กลอนแปด ส่วน **คู่มือเรียนเขียนกลอน** ของ ยุทธ โตดิเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร เมื่อสังเกตชื่อเรื่องเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียน แต่น่าจะเหมาะกับเด็กมัธยมปลายขึ้นไป เน้นการสื่อสารการใช้ภาษาให้ถูกหลัก มีกิจกรรมฝึกไม่มาก มีแบบทดสอบเกี่ยวกับความรู้ภาษาไทย และลักษณะคำประพันธ์

ส่วน **เกมปริศนา เล่นภาษา เล่นคำ** ของ เตือน พรหมเมศ มุ่งนำเสนอปริศนาทายคำจำนวน 112 จำนวน **เกมไต่บันไดกลอน** ของ มะนอง ดาว นำเสนอเกมฝึกทักษะการแต่งคำประพันธ์ (กลอนแปด กลอนหัวเดียว กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 โคลงสี่สุภาพ) ในคำนำหนังสือกล่าวไว้ชัดเจนว่า มุ่งให้เป็นหนังสือให้เด็กไทยได้ฝึกเขาวนปัญญาทางภาษา **ปริศนาร้อยกรอง เล่ม 1 และ เล่ม 2** ของ สามารถ ศักดิ์เจริญ นำเสนอปริศนาร้อยกรอง 500 จำนวน **พะหมี่ ปริศนาคำทาย** ของ กรมศิลปากร นำเสนอปริศนาพะหมี่ 144 จำนวน ทั้ง 2 เล่มนี้ ไม่ได้ระบุเป้าหมายคือใคร แต่ยืนยันด้วยภาษาที่เรียบเรียงเป็นร้อยกรองเพื่อทายปัญหาปริศนาต่างๆ ที่ปรากฏในเล่มช่วยเพิ่มทักษะทางภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้จะเดินเส้นทางแห่งนักกลอน

จากการศึกษาหนังสือ ตำรา ในขอบเขตวิจัย สามารถประมวลบูรณาภาพศิลปวิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย เป็น 4 ประการ ได้แก่ 1. ศิลปวิธีเรียนรู้พินิจบทกลอนต้นแบบ 2. ศิลปวิธีเรียนรู้แบบฝึกหัดพัฒนาทักษะ 3. ศิลปวิธีเรียนรู้ปริศนาร้อยกรอง และ 4. ศิลปวิธีเรียนรู้เกมกลอน ดังนี้

ศิลปวิธีเรียนรู้พินิจบทกลอนต้นแบบ

สำหรับบุคคลทั่วไปที่สนใจการแต่งคำประพันธ์ หนังสือตำราในขอบเขตการศึกษาต่างนำเสนอไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะการเขียนคำประพันธ์ “เป็นสื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกอันสุนทรีย์แก่ผู้อ่าน” (วาสนา บุญสม, 2546 : 72) การเรียนรู้การเขียนคำประพันธ์ที่ดี คือการสังเกต และพินิจเทคนิคจากบทกลอนต้นแบบ หรือ “บทครู” บทครูที่ยกตัวอย่าง มักเป็นวรรคทอง หรือบทเด่น ๆ หรือตอนเด่น ๆ เช่นบทเด่นจากวรรณคดีขุนช้างขุนแผน เป็นต้น กลอนจากวรรณคดีของกวีสำคัญ ๆ ป. มหาจันทร์ เน้นให้สังเกตตัวอย่างจากวรรณคดีต้นแบบ ช่อประยงค์ ใช้ตัวอย่างจากวรรณคดีและบทร้อยกรองร่วมสมัย วาสนา บุญสม ศิวากานท์ ปทุมสูติ ยุทธ โตดิเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร และ สำลี รักสุทธี เน้นตัวอย่างจากบทร้อยกรองร่วมสมัย และบทที่ตนประพันธ์ด้วย โดยบทกลอนดังกล่าวจะสะท้อนแสดงศิลปะในการแต่งตามทฤษฎีรสนทางอสังการศาสตร์ อันประกอบด้วย 1.เสียง จังหวะ คำ ความหมาย (tone, word, rhythm, meaning) 2. การใช้ภาพพจน์จินตภาพ และสัญลักษณ์ (figure of speech, image, symbol) 3. การใช้สำนวนและโวหาร (idiom, eloquence) 4. รสแห่งภาษา (taste of language) 5. ลีลาสุนทรีย์ (action)

นอกจากนี้ ผู้เรียบเรียงได้เน้นเรื่องการใช้คำสัมผัสและการใช้เสียงวรรณยุกต์ในวรรคท้ายของกลอนด้วย กล่าวคือ เรื่องคำสัมผัส ให้ระวังเรื่องสัมผัสในกลอนมากที่สุด ช่อประยงค์ (ม.ป.ป. : 24-29) ได้สรุปข้อควรคำนึงในการใช้สัมผัสแบ่งเป็น 6 ข้อ ได้แก่ ได้แก่ 1) สัมผัสเลื่อน (สัมผัสที่อยู่ใกล้กันหลายคำเกินไป) 2) สัมผัสซ้ำ (คำที่เหมือนกันซ้ำกันในบทกลอนเดียวกัน) 3) สัมผัสเกิน (ใช้คำที่มีเสียงสระหรืออักษรซ้ำกันในวรรค) 4) สัมผัสแย่ง-แย่งสัมผัส (คำที่มีสระตัวเดียวกันมาตัดหน้าซึ่งสัมผัสก่อนถึงตำแหน่งสัมผัส) 5) สัมผัสเปลือ (ใช้สระสั้น-ยาวมาสัมผัสกัน) และ 6) สัมผัสเพี้ยน (นำคำต่างรูปมาสัมผัสกัน เช่น กำ-กัน) เรื่องเสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคกลอน ช่อประยงค์ วาสนา บุญสม และยุทธ โตดิเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร ได้เน้นย้ำเรื่องเสียงวรรณยุกต์ท้ายของฉันทลักษณ์กลอน อย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ เพื่อให้กลอนไพเราะและอ่านได้ราบรื่น ดังคำกลอนของยุทธ โตดิเทพย์ - สุธีร์ พุ่มกุมาร (2552, หน้า 56) เขียนไว้เป็นสรุปการใช้เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคว่า

“เสียงสามัญ ห้ามใช้ในวรรคหนึ่ง
คือสามัญ กับตรี นี้ไม่งาม

ต่อพองถึงวรรคสองเสียงต้องห้าม
พอวรรคสามและสี่ ตรี-สามัญ”

การแต่งคำประพันธ์ให้ได้รับของวรรณคดีครบถ้วน ไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้น ผู้ที่จะแต่ง หรือจะเป็นนักกลอนต้องเป็นผู้รอบรู้ในเทคนิคการแต่ง ดังนั้นประการสำคัญของการที่จะเป็นผู้รอบรู้ “ต้องอ่านหนังสือให้มาก” (ช่อประยงค์ , ม.ป.ป. : 55) ซึ่ง ยุทธ โตดิเทพย์-สุธีร์ พุ่มกุมาร (2552 : 15-17) ก็กล่าวถึงสอดคล้องกันว่า ผู้จะเป็นนักกลอน จำเป็นต้องอ่านเพื่อให้ได้รู้สิ่งที่ยังไม่รู้ ทำให้เกิดทักษะความคิดเห็นได้ขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดประสบการณ์และทักษะ และที่สำคัญ ทำให้เห็นแบบแผนที่ดี

สำหรับเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา นั้น ยังต้องความรู้และประสบการณ์ การส่งเสริมให้เรียนรู้เกี่ยวกับการประพันธ์ต้องมีครูที่เป็นแรงบันดาลใจ หรือผลักดันให้เกิดความอยากรู้อยากเรียนอยากเขียน ร้อยกรอง ครูจึงควรต้องเริ่มผลักดันที่ตัวครูเองก่อน เพราะสาเหตุหลักที่นักเรียนแต่งคำประพันธ์ไม่ได้ ก็เนื่องมาจากครูเองก็ไม่สันทัด แม้จะอยากให้นักเรียนแต่งได้ แต่ไม่อาจนำนักเรียนไปในทิศทางที่เหมาะสมได้ ดังนั้น ครูพึงตระหนักเสียก่อนว่า การเรียนรู้/การฝึกฝน เป็นสิ่งนำไปสู่คุณค่าและประโยชน์ “การแต่งคำประพันธ์ช่วยให้ผู้แต่งเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ได้แสดงความสามารถถ่ายทอดความรู้สึก ทักษะคติของชีวิตความเป็นอยู่ และประโยชน์ในด้านวัฒนธรรมและประเพณี” (สำลี รักสุทธี, 2552 : 20-21)

สำหรับแนวทางในเตรียมเด็กสู่หัวใจวินั้น ศิวกานท์ ปทุมสูติ และ ป. มหาพันธ์ กล่าวไว้สอดคล้องกันคือครูต้องเป็นผู้นำพาเด็กสู่หัวใจวินี ทั้งนี้เพราะเด็กชั้นประถมศึกษา ยังไม่สามารถจะเลือกอ่าน หรืออ่านบทกลอนที่เป็นต้นแบบได้ด้วยตัวเอง ครูควรเป็นผู้นำและผู้ชี้แนะ และพาอ่านพาคิดอย่างเข้าใจวัยเด็ก อย่างอดทน และรอยคอยได้ ค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป โดยเริ่มจากการอ่านและท่องบทกวี “ต้นแบบ” ศิวกานท์ ปทุมสูติ เรียกว่า “กินครูเป็นอาหาร” (อ่านบทครูหรือท่องบทกวีให้ขึ้นใจ) บทครู อาจเป็นบทร้องเล่น เพลงพื้นบ้าน

บทร้อยกรองสำหรับเด็ก คำล้อ คำเลียน สำนวนไทยที่เป็นคำคล้องจอง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ทอดอารมณ์ ตื่นตากับความงามของเสียง ความหมาย ความรู้สึก แก่นสารปัญญา ตลอดจนท่วงทำนองจังหวะ ซึ่งจะต้องเลือกบทกลอนที่ดี มีพลังทางปัญญา ภาษาวรรณศิลป์ และเป็นต้นแบบของบทกลอนที่มีคุณค่าต่อการพัฒนา จิตวิญญาณ นอกจากอ่าน-เล่นบทครูที่เป็นเพลงพื้นบ้าน หรือบทร้อยกรองแล้ว ก็มาเล่นล้อกับบทเพลงทั่ว ๆ ไปด้วย แต่งล้อและร้องไปด้วยโดยไม่คำนึงถึงฉันทลักษณ์ ให้การพัฒนาทักษะเป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อให้เด็ก เป็นอิสระ ไม่มีความกังวล แล้วค่อยฝึกเขียนให้มีความแปลกใหม่ ลุ่มลึก แหลคม ครูควรแนะนำให้เด็กมีสมุด บันทึกรประจำวัน จะได้เขียนบันทึก หรือพบเจอคำ ความคิดที่แปลกใหม่จะได้บันทึกไว้ให้เกิดแรงบันดาลใจ ข้อ ที่ควรระวังคือ “เราไม่พึงทอดบันไดวิขั้นแรกให้แก่เด็กๆ ด้วยการสอนฉันทลักษณ์โดยเด็ดขาด เพราะเด็กจะ เบื่อและมีทัศนคติไม่ดีต่อฉันทลักษณ์ トラบใดที่พวกเขายังไม่ได้ฝึกคิดและฝึกเล่าเรื่องอย่างอิสระจนมีความ มั่นใจในตนเองเสียก่อน” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2548 : 20) นอกจากนี้ ศิวกานท์ ยังเสนอแนะว่า ครูต้องสอนให้ เด็กฝึกคิดด้วย การคิด ในที่นี้ คือความคิดในเชิงเปรียบเทียบ หรือคิดคำนึงถึงเรื่องอื่นๆ ก็ได้ ที่สามารถแสดง ความคิดนั้นออกมา ที่สามารถแสดงความคิดได้ ออกมาเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนตามลำดับ อาจเริ่มด้วย ประโยคสั้นๆ พอได้ใจความ เช่น เมื่อให้เด็กคิดเกี่ยวกับ “คนชรา” ซึ่งเด็กอาจตอบว่า “คนชราก็เหมือนไม้ผุที่ รอวันล้มลง” เป็นต้น “ที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องช่วยๆ ให้เด็กๆ คิดและเขียน ด้วยความรู้สึกเป็นอิสระและ สนุกสนาน ไม่ใช่การบังคับหรือเคี่ยวเข็ญ” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2548 : 20) ซึ่งครูต้องพาเด็กคิดอย่างสม่ำเสมอ ราวกับว่าเป็นวิถีในชีวิตประจำวัน

ศิลปวิธีเรียนรู้แบบฝึกหัดพัฒนาทักษะ

จากการศึกษาพบว่า ผู้เขียนหนังสือตำราในขอบเขตศึกษา ได้ออกออกแบบกิจกรรมแบบฝึกเพื่อการ พัฒนาทักษะการแต่งคำประพันธ์จำนวนมาก โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอกิจกรรมแบบฝึกเรียงลำดับกิจกรรมจาก ง่ายไปหายากที่มีความซับซ้อนขึ้น ดังนี้

1. กิจกรรมเล่นทางภาษาให้คุ้นเคยกับจังหวะและคล้องจอง

การสอนคำประพันธ์สำหรับเด็กประถมศึกษา ครูควรเริ่มกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้มีความคุ้นเคยกับคำ หรือข้อความที่มีความคล้องจองกันเป็นเบื้องต้น กิจกรรมที่เน้นการอ่านออกเสียง-เล่น ที่เกี่ยวกับคำคล้องจอง มีดังนี้

1.1 เล่นภาษาสำนวนไทย เช่น สำนวนแบบ 4 คำ (น้ำใจไมตรี น้ำไหลไฟดับ นิสยใจคอ น้ำใสใจจริง) สำนวนแบบ 6 คำ (เลือกที่รักมักที่ชัง สวยแต่รูปจูบไม่หอม ทรัพย์ในดินสินในน้ำ น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า) สำนวนแบบ 8 คำ (ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด กำแพงมีหูประตูมีช่อง รู้หลบเป็นปีฐูลึกเป็นทาง รักดีหามจั่วรักชั่วหามเสา) ฯลฯ

1.2 เล่นภาษาเพลงกล่อมเด็ก เช่น “ไอ้แมวเหมียวเอ๋ย แยกเขี้ยวยิงฟัน เสือปลาหน้าสั้น กัดกันกับแมวเหมียวเอ๋ย ฯ” ฯลฯ

1.3 เล่นภาษาคำล้อเลียน เช่น “หัวโล้นโกนใหม่ ๆ จับขี้ไก่อมาใส่หัวโล้น” ฯลฯ

1.4 เล่นภาษาคำทาย เช่น “อะไรเอ๋ย? สูงเทียมฟ้าแต่ต่ำกว่าฐานเดียว” ฯลฯ

2. กิจกรรมค้นหาคำคล้องจอง

การสอนคำประพันธ์สำหรับเด็กประถมศึกษา ครูจะข้ามเรื่องของคำคล้องจองไม่ได้ เพราะ “หัวใจคำประพันธ์คือการสัมผัส” ผู้เริ่มเรียนรู้คำประพันธ์จะต้องคุ้นเคยกับคำสัมผัสก่อน ต่อไปนี้จะนำเสนอกิจกรรมค้นหาคำคล้องจองที่พบในหนังสือตำราในขอบเขตศึกษา

2.1 ค้นหาคำคล้องจอง 1 พยางค์

2.1.1 ค้นคำคล้องจองไม่มีตัวสะกด (มาตรา ก กา) เป็นกิจกรรมที่ให้อ่านเขียนคำคล้องจองด้วยสระกับคำที่กำหนดให้ ตัวอย่างเช่น ตา คล้องจองกับ (อา มา ปา ข่า จ่า ฆ่า ล่า น้า หา คำ) ฯลฯ

2.1.2 ให้จัดคำคล้องจองให้เข้าพวก เป็นการกำหนดคำขึ้นมามากมายคำ (30-60 คำ) แล้วให้นักเรียนจัดกลุ่มแยกเป็นสระต่าง ๆ เช่น กลุ่มสระอา, กลุ่มสระเอ ฯลฯ มีคำอะไรบ้าง

2.1.3 ชิดเส้นโยงคำคล้องจองกับคำที่กำหนดให้ โดยวางคำตั้งไว้ซ้ายมือ และวางคำที่ให้เลือกแล้วให้โยงเส้นกับคู่กับทางขวามือ

2.1.4 ให้นำคำคล้องจองที่กำหนดให้มาต่อกันไปเรื่อย ๆ จนหมดคำ อาจอยู่ในรูปตัวรถไฟหรือรูปงูที่แบ่งเป็นปล้องๆ ไว้ให้เขียน

2.1.5 ให้อ่านเขียนคำคล้องจองที่มีตัวสะกด (มาตรา กง กน กม เกย เกอว กก กด กบ) กิจกรรมในข้อนี้ หมายถึง คำที่สะกดตรงตัว ไม่ตรงตัว รวมทั้งคำควบกล้ำด้วย

2.1.6 กิจกรรมจัดคำคล้องจองให้เข้าพวก (กำหนดคำให้ 50 คำ)

2.2 ค้นหาคำคล้องจอง 2 พยางค์

2.2.1 ค้นหาคำคล้อง 2 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์แรกของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ยากเย็น เขินใจ ใครทำ จำเป็น

2.2.2 ค้นหาคำคล้อง 2 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์หลังของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ระเบียบ ตะเกียบ ทำเนียบ เย็นเฉียบ

2.3 ค้นหาคำคล้องจอง 3 พยางค์

2.3.1 ค้นหาคำคล้อง 3 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์แรกของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ ถั่วค่างควา ดาวบนฟ้า

2.3.2 ค้นหาคำคล้อง 3 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 2 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ตาไม่ดู แต่รู้ดี, ใจเข้มแข็ง แต่แรงด้อย

2.3.3 คำคล้อง 3 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 3 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น คนใจดำ ก่อแต่กรรม, กินอาหาร จนหมดจาน

2.4 ค้นหาคำคล้องจอง 4 พยางค์

2.4.1 คำคล้อง 4 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 1 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ฟังเสียงเพลงไทย ไผ่เพราะจริงจริง

2.4.2 คำคล้อง 4 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 2 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น วันเข้าพรรษา เรามาทำบุญ

2.4.3 คำคล้อง 4 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 3 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น ทำงานชอบเกียง และหลบเลี่ยงไป

2.4.4 คำคล้อง 4 พยางค์ ที่พยางค์หลังของคำแรก มีเสียงคล้องจองกับพยางค์ที่ 4 ของคำหลัง ตัวอย่างเช่น รีบไปโรงเรียน หัดอ่านหัดเขียน

2.5 เกมต่อคำคล้องจองทั้งวรรค

2.5.1 ให้เลือกคำทางขวาที่เสียงของพยางค์ที่ 2 มีความคล้องจองกับพยางค์สุดท้ายของคำทางด้านซ้ายมือ) ตัวอย่างเช่น เล่าเรียนเขียนอ่าน ก) ความชำนาญมี ข) งานจะได้มี ค) เบิกบานหัวใจ ง) อย่ามัวเกียจคร้าน

2.5.2 ให้เลือกคำทางขวาที่เสียงของพยางค์ที่ 3 มีความคล้องจองกับพยางค์สุดท้ายของคำทางด้านซ้ายมือ) ตัวอย่างเช่น ขับรถหาวดเสียว ก) เฉียวกับคนอื่น ข) จนหมดเรี่ยวแรง ค) ไปในทางเปลี่ยว ง) หนีเทียวกลางคืน

2.5.3 กำหนดคำให้ แล้วให้เขียนคำ 4 พยางค์ ลงในช่องว่างโดยให้พยางค์ที่ 2 มีเสียงคล้องจองกับพยางค์สุดท้ายของคำแรก ตัวอย่างเช่น ถ้าฉันบินได้ (คงไปอย่างนก), คืนนี้ฉันฝัน (เห็นจันทรเต็มดวง)

2.5.4 กำหนดคำให้ แล้วให้เขียนคำ 4 พยางค์ ลงในช่องว่างโดยให้พยางค์ที่ 3 มีเสียงคล้องจองกับพยางค์สุดท้ายของคำแรก ตัวอย่างเช่น ถ้าใครทำผิด (ก็อย่าคิดหนี), กุหลาบแสนหอม (ฉันดมดอกไม้)

2.5.5 ให้เขียนคำ 3 พยางค์ ที่มีเสียงคล้องจองกับคำที่กำหนดให้ตัวอย่างเช่น ฟังเสียงเพลง (บรรเลงเพราะ), ดอกไม้สวย (ด้วยสีสน)

2.5.6 ให้เรียงคำให้มีความคล้องจองกัน โดยมีข้อความกำหนดให้

ศิลปวิธีเรียนรู้ปริศนาร้อยกรอง

ปริศนาร้อยกรอง ในที่นี้หมายถึง กิจกรรมฝึกเข้าใจไหวพริบทางภาษา โดยการคิดเรียบเรียงปัญหา เป็นบทร้อยกรองให้ดูคล้องจอง จำง่าย ทำทายปัญญา กิจกรรมดังกล่าวช่วยกระตุ้นความอยากเรียนรู้นักเรียน ได้ เพราะนอกจากได้ใช้ความคิดแล้ว ยังสนุกเพลิดเพลินด้วย หนังสือตำราในขอบเขตวิจัยยังพบกิจกรรมทาง ภาษาปริศนาร้อยกรองปรากฏมากถึง 743 บท แบ่งได้เป็น 13 ประเภท เรียงลำดับที่พบมากที่สุดไปหาน้อย ที่สุด ได้แก่ ปริศนาผวน (139 สำนวน) ปริศนาฝัน (124 สำนวน) ปริศนาดอกสร้อย (120 สำนวน) ปริศนา สักวา (120 สำนวน) ปริศนาลูกโซ่ (120 สำนวน) ปริศนาประเภทคำตอบใช้คำขึ้นต้นเหมือนกัน โดยบอก ล่วงหน้า (45 สำนวน) ปริศนาผูกสำนวน (21 สำนวน) ปริศนาสำนวนไทย (20 สำนวน) ปริศนาคำตอบเดียว (15 สำนวน) 8.ปริศนาไม่บอกคำตอบล่วงหน้า (9 สำนวน) ปริศนาประเภทคำตอบ (6 สำนวน) และปริศนา อักษรวิธี (4 สำนวน) ขอยกตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่าง ปริศนาคำผวน

ผม ระบายจากท้อง	แล้วสบาย (ผมลาย ผันเป็น ผายลม)
ผม แม่พร้อมลูกวาย	ชีพม้วย (ผมตายทั้งกลี ผวนเป็น ผิตายทั้งกลม)
ผม คละปะปนหลาย	สรรพสิ่ง (ผมสะ ผวนเป็น ผสม)
ผม บอกใครก้มหน้าด้วย	พากย์พิน้อสาน (ผมไ้ ผวนเป็น ไผ่กัม)

(กรมศิลปากร, 2557 : 107)

ตัวอย่าง ปริศนาฝัน นักอะไรเอ๋ย?

นัก หนึ่งชอบขีดเขียนเรียนหนังสือ (นักเรียน)
นัก หนึ่งใช้เครื่องมือประสานเสียง (นักดนตรี)
นัก หนึ่งชอบแปลงถ้อยร้อยสำเนียง (นักร้อง)
นัก หนึ่งเคียงเทียบคู่ต่อสู้กัน (นักมวย)

(เดือน พรหมเมศ, 2549 : 31)

ศิลปวิธีเรียนรู้เกมกลอน

เกมกลอน ในที่นี้ หมายถึง การละเล่นเกี่ยวกับกลอน หรือกิจกรรมทางภาษาที่วางการนักกลอนใช้เป็น เครื่องมือในการพัฒนาทักษะการแต่งคำประพันธ์ เป็นกิจกรรมการฝึกสมองประลองปัญญาที่ได้ความสนุก เพลิดเพลินด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งเกมกลอนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเล่นเกมกลอนมีด การเล่นเกมกลอนจอหงวน และเกมไต่บันไดกลอน ดังนี้

1. การเล่นเกมกลอนมิด เป็นการผลัดกันต่อกลอนคนละวรรค แต่ผู้เล่นแต่ละคนจะไม่บอกว่าจะแต่งเป็น
เรื่องอะไร เพียงแต่บอกคำทำยวรรค เพื่อให้มือต่อไปปรับสัมผัสถูกเท่านั้น มือที่อยู่รองลงมา รู้คำสุดท้ายคำเดียว
ต้องพยายามนึกเอาใจเอาว่า มือต้นจะเขียนไปในทำนองไหนแล้วจึงคิดเขียนต่อ

ตัวอย่าง การเล่นเกมกลอนมิด กำหนดให้คำทำยวรรค 1 (นี้) คำทำยวรรค 2 (ดับ) คำทำยวรรค 3 (ครับ) คำทำย
วรรค 4 (รี) คำทำยวรรค 5 (ถาม) คำทำยวรรค 6 (หนึ่) คำทำยวรรค 7 (กวี) และคำทำยวรรค 8 (เออ) ผลงาน
กลอน มีดังนี้

สัปดาห์ประชุมกันวันนี้ (สถิตย์ เสมานิล) เสียงอึงมีฟังเสียงทุ่บ (เปลื้อง ณ นคร)
เล่นเกมกลอนอย่างนี้ไม่ดีครับ (นิรันดร์ นวมารค) กิตติศัพท์จะกระเดื่องเลื่องบุรี (มนตรี トラโมท)
ถ้าหากน้องข้องใจเชิญไต่ถาม (พิสุทธิ ภัคดีภูวนาท) จะตอบความทันใดไม่หน่ายหนึ่ (เรื่องอุไร กุศลาลัย)
เพื่อเสริมสร้างทางอักษรกลอนกวี (สมประสงค์ สถาปิตานนท์) คนยุคนึ่เล่นเกมกลอนเป็นเด่นจริงเออ (เจือ
สตะเวทิน)

(ช่อประยงค์. ม.ป.ป. : 238-240)

2. การเล่นเกมกลอนจอบหวน เป็นการเล่นทางภาษาแบบหนึ่งในแวดวงนักกลอน เล่นกันสืบมาว่าเป็น
การเล่นปฏิภาณกลอนที่ประยุกต์มาจากการทดสอบความรู้ของขุนนางจีนหรือจอบหวน (ศิวกันท์ ปทุมสูติ,
2552) คือการทดสอบบุคคลเข้ารับราชการในประเทศจีนในอดีต หรือการสอบจอบหวนนั้น ผู้เข้าสอบต้องแต่ง
คำโคลงกลอนตามคำที่กำหนด

สำหรับวิธีการเล่นเกมกลอนจอบหวน เริ่มต้นด้วยการให้ผู้ชมหรือผู้ร่วมเล่นช่วยกันกำหนดคำที่ใช้ในการ
แต่งจำนวน 8 คำ โดยทุกคำต้องไม่เกี่ยวข้องกัน จากนั้นให้ผู้เล่นนำคำไปแต่งการประพันธ์ตามฉันทลักษณ์และ
ความยาวที่กำหนดไว้ เช่น แต่งเป็นกลอนสุภาพ 2 บท ภายในเวลา 8 นาที ดังตัวอย่าง หรืออาจมีข้อกำหนด
ให้ใช้คำที่กำหนดแต่งให้จบภายในบทเดียว ดังตัวอย่าง

โจทย์ : ตู๊ด สุด จ๊าบ ขี้เหร่ สวย แซ่ด ลีเก บ้าจี้ ผลงานกลอน ดังนี้
จ๊าบบ้าจี้ขี้เหร่ลีเกเก่า สวยเศร้าเศร้าแซ่ดสุดสุดตุ้ตรุ่ใหม่
เดินกระตุงกระตุงตั้งแต่จริงใจ ขาโจได้ได้อื้อกับข้ามปี

(วาสนา บุญสม, 2546 : 279)

3. เกมไต่บันไดกลอน

มะนอง ดาว (2551) ได้ออกแบบกิจกรรมชุดเกมไต่บันไดกลอน โดยมุ่งให้คนที่สนใจพัฒนาตนเองเรื่อง
กาพย์กลอนได้ฝึกทักษะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูอาจารย์ก็สามารถนำไปประกอบการสอนได้ด้วย แบ่งกิจกรรม
เป็น 6 ประเภท

3.1 เกมคำคล้องจอง แบ่งเป็น 2 กิจกรรม ได้แก่

3.1.1 เกมต่อภาพด้วยคำคล้องจอง เกมนี้ โจทย์จะกำหนดกลอนมาให้ กลอนแปด 1 บท หรือกาพย์ยานี 1 บท หรือ กาพย์ฉบัง 1 บท หรือ กลอนสี่ 1 บท แล้วจะนำคำคล้องจองเป้าหมายไปวางกระจายร่วมกับคำอื่น ๆ พร้อมกำหนดจุดของแต่ละคำ ซึ่งผู้เล่นจะต้องโยงเส้นเป็นคำคล้องจองให้เป็นรูปต่างๆ ตามที่โจทย์กำหนด

3.1.2 เกมเล่นคำคล้องจองแบบกลอนหัวเดียว ดังตัวอย่าง

โจทย์: ให้หาข้อความมาเติมให้สมบูรณ์

การออกกำลังกาย	คุณมากมายบังเกิดมี
จิตใจก็เข้มแข็ง	กายแข็งแรงสุขภาพดี
ทุกวันอยู่สบาย	(เพราะร่างกายไม่อ่อนแอ)
สุขภาพสบายใจ	(แถมโรคภัยก็ไม่มา)
เร็วไวอย่าผัดวัน	(มาเริ่มกันแต่วันนี้)

3.2 เกมครู-ลูก

3.2.1 เกมเก็บชื่อใส่ตะกร้า กติกาการเล่น : กำหนดชื่อเพื่อนในห้องเรียน โดยแต่ละชื่อ มี 3 พยางค์ พยางค์ที่เป็นครู ใช้สัญลักษณ์ ค พยางค์ที่เป็นลูก ใช้สัญลักษณ์ ล แบ่งเป็น 5 ตะกร้า ได้แก่ ตะกร้า 1 [ล-ค-ค] ตะกร้า 2 [ล-ล-ค] ตะกร้า 3 [ค-ล-ค] ตะกร้า 4 [ค-ล-ล] ตะกร้า 5 [ค-ค-ค] ผู้เล่นพิจารณาชื่อแต่ละคนใส่ลงในตารางจนหมด จึงจบเกม (ถ้าชื่อ “วรวรรธน์” (วอ-ระ-วัด) มี 3 พยางค์ ก็จัดเข้าไปในตะกร้าที่ 3 [ค-ล-ค])

3.2.2 เกมว่าใครเข้าคอกคนนั้น กติกาการเล่น : กำหนดวลีถ้อยให้เลือก อาจเป็นข้อความ 5 พยางค์ อ่านถ้อยวลีแล้วสังเกตคำครู-ลูก พยางค์ที่เป็นครู ใช้สัญลักษณ์ ค พยางค์ที่เป็นลูก ใช้สัญลักษณ์ ล กำหนด เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม 1 [ล-ค-ล-ค-ค] กลุ่ม 2 [ค-ล-ค-ล-ค] กลุ่ม 3 [ค-ค-ล-ค-ค] เล่นจนหมดวลีจึงจะจบเกม (ถ้ากำหนดวลีถ้อยให้เลือก 3 ข้อความ เช่น “สารานุกรมรัก” จะอยู่กลุ่ม 3 [ค-ค-ล-ค-ค] “วลัยอลงกรณ์” จะอยู่กลุ่ม 1 [ล-ค-ล-ค-ค] “เริ่มฤดูวสันต์” จะอยู่กลุ่ม 2 [ค-ล-ค-ล-ค])

3.3 เกมรูปแบบบทกวี

เกมนางฟ้าจำแลง กำหนดคำกลอนมาให้แต่เขียนในรูปร้อยแก้วโดยเรียงต่อกันจบ ให้ผู้เล่นพิจารณาว่าเป็นคำประพันธ์ชนิดใด แล้วให้จัดรูปแบบตามฉันทลักษณ์ เรียกขั้นตอนนี้ว่า “แปลงโฉมกลับเป็นนางฟ้า”

3.4 เกมเสียงเสนาะ

3.4.1 เกมเสียงเสนาะทำยวรรคกลอน เกมนี้เป็นฝึกอ่านออกเสียงเพื่อการสังเกตเสียงทำยวรรคกลอน ควรอ่านเสียงดัง ๆ ชัดถ้อยชัดคำ เพื่อให้เกิดความไพเราะทางเสียง จะได้วิเคราะห์เสียงที่ถูกต้อง ทั้งจะได้ฟังเสียงเสนาะของกลอนที่อ่านด้วย

3.4.2 เกมเสียงเสนาะไทยวรรคโคลง เกมนี้เป็นฝึกอ่านออกเสียงเพื่อการสังเกตเสียงทำยวรรคโคลง ควรอ่านเสียงดัง ๆ ชัดถ้อยชัดคำ เพื่อให้เกิดความไพเราะทางเสียง จะได้วิเคราะห์เสียงที่ถูกต้อง ทั้งจะได้ฟังเสียงเสนาะของโคลงที่อ่านด้วย

3.5 เกมไวพจน์

3.5.1 ไวพจน์ซ่อนหา กำหนดคำไวพจน์ให้อยู่ในภาพการ์ตูนต่างๆ แล้วกำหนดให้หาคำไวพจน์ที่มีความหมายเดียวกัน เมื่อพบแล้วให้ระบายสี

3.5.2 เกมตารางซ่อนใจไวพจน์ กำหนดคำไวพจน์ในรูปตาราง แล้วลากเส้นคำไวพจน์ที่มีความหมายเดียวกัน

3.6 เกมบันไดกลอน

3.6.1 เกมบันไดกลอนจัดวรรค กำหนดวรรคแรกตั้งให้ และกำหนดวรรคเลือกให้แต่ไม่ได้ลำดับให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ผู้เล่นต้องอ่านกลอนวรรคตั้งให้เข้าใจ แล้วเลือกแต่ละวรรคที่คล้องกันอยู่ นำไปต่อกลอนให้ต่อเนื่องจนจบ

3.6.2 เกมบันไดกลอนจัดบท กำหนดกลอนบทที่ 1 ให้ แล้วกำหนดบทกลอนอีก 6 ถึง 12 บทอยู่ละไม่เรียงลำดับกัน ผู้เล่นต้องอ่านกลอน 1 บท ที่ตั้งให้ให้เข้าใจ แล้วไปเลือกแต่ละบทที่คล้องกันอยู่ ไปต่อกลอนให้ต่อเนื่องจนจบ

สรุป

ผลจากการสังเคราะห์ศิลป์วิธีเรียนรู้การประพันธ์ร้อยกรองไทย ประมวลการเรียนรู้ได้ 4 ประการ ได้แก่ 1. ศิลป์วิธีเรียนรู้พินิจบทกลอนต้นแบบ 2. ศิลป์วิธีเรียนรู้แบบฝึกหัดพัฒนาทักษะ 3. ศิลป์วิธีเรียนรู้ปริศนาร้อยกรอง และ 4. ศิลป์วิธีเรียนรู้เกมกลอน

ผลการสังเคราะห์ประการที่ 1 ศิลป์วิธีเรียนรู้พินิจบทกลอนต้นแบบ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (2556 : 453) ให้ความหมายของคำ “ต้นแบบ”ว่า แบบดั้งเดิม, แบบที่มีมาแต่แรก, แบบที่ทำขึ้นไว้แต่แรก, สิ่ง ที่สร้างขึ้นเป็นแบบฉบับ ใช้เป็นต้นเค้าสำหรับสร้างสิ่งอื่นให้มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน หนังสือตำราใน ขอบเขตการศึกษา ไม่มีเล่มใดปฏิเสธคำประพันธ์ฉันทลักษณ์ที่เป็นมรดกทางภาษาอันมีค่าที่ควรรักษาไว้ การ มุ่งเน้นที่การให้ผู้อ่านได้เรียนรู้สังเกตจากบทกลอนต้นแบบ ประการหนึ่ง มุ่งให้ผู้อ่านภูมิใจกับศิลปะทางภาษาที่

ล้าเลิศ ประการที่ 2 มุ่งให้เรียนรู้และทำตามแบบนั้น ไม่ให้เผลอออกนอกจากแนวทางที่มีอยู่แล้ว เมื่อมาพิจารณาในแง่ของการปลูกฝังให้เด็กนักเรียนรักในกาบทกวี ผู้ศึกษากลับเห็นว่า บทกลอนต้นแบบที่ผู้เรียบเรียงยกตัวอย่างมามากมายนั้น มีนัยประหวัดมาถึงครูที่สอนภาษาไทยในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษา กล่าวคือ เด็กนักเรียนเป็นชีวิตเล็ก ๆ ที่ต้องการความรู้และประสบการณ์เพื่อจะได้ใช้เป็นพาหนะเพื่อดำเนินชีวิต และเดินไปข้างหน้า ดังนั้น นอกจากเด็กจะได้รับการชี้แนะให้อ่าน ร้อง เล่น กับบทกลอนต้นแบบในขณะเดียวกันกระบวนการที่ครูกำลังทำกับนักเรียนนั้น ก็พลอยขัดเกลาให้ครูได้รู้ชัดจากกระบวนการเรียนรู้ นั้นด้วย การเรียนรู้จากต้นแบบเป็นการเรียนรู้ที่เป็นสากล ไม่ว่าคนชาติไหนต่างก็เรียนรู้จากแบบทั้งสิ้น เช่น ทารกเรียนรู้ภาษาของแม่ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เพราะได้ยินได้รับรู้เรียนรู้ปฏิกริยาของแม่ เมื่อคลอดออกมาถึงวัยที่พูดได้โดยมีแม่เป็นแบบ เด็กๆ มีวิถีชีวิตครอบครัวแบบใด ย่อมเกิดการเรียนรู้และเป็นแบบที่พ่อแม่เป็นหรือครอบครัวเป็น ซึ่งสอดคล้องกับบทกวี “แบบยาย” ของ จันทร วรลักษณ์ (2550 : 49) ที่ว่า “ยายสานเสื่อลำแพนด้วยไม้ไผ่ หลานช่วยยายจัดไม้้อยู่ไม่ห่าง เสียงยายชมยาด่าตอกหนาบาง หัดให้หลานสานบ้างเป็นรางวัล” ที่สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้จากต้นแบบที่เป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต และให้ความสำคัญกับผู้เรียน ในเรื่องการเรียนรู้จาก “ต้นแบบ” นี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวว่า ต้นแบบมี 2 นัย คือ “นัยแรกคือต้นแบบในฐานะเป็นแม่แบบ เพื่อให้ผู้ดูแบบได้เอาอย่าง ศึกษาตามพฤติกรรมต้นแบบ แล้วทำตามแบบ เลียนแบบ ต่อมาก็อาจประยุกต์แบบ นัยที่สองคือ ต้นแบบในฐานะเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นกำลังใจแก่ผู้ดูแล กระตุ้นให้ผู้ดูแบบสร้างสรรค์สิ่งดีงาม” (บรรเจอดพร รัตนพันธุ์, 2555)

ผลการสังเคราะห์ประการที่ 2 ศิลปวิธีเรียนรู้แบบฝึกหัดพัฒนาทักษะ ภาษาเป็นเรื่องของทักษะ การพัฒนาการแต่งคำประพันธ์เป็นเรื่องของทักษะภาษา ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นนักกลอนต้องฝึกอ่าน เขียน เล่น บันทึกลักษณะอยู่เสมอ ๆ แล้วทักษะภาษาจะงอกงามขึ้นเรื่อย ๆ การปรากฏแบบฝึกหัดมากมายในผลการศึกษาสอดคล้องกับหลักการของแบบฝึกตามแนวคิดของ ธอร์นไดค์ (Thorndike 1976 : 81 อ้างถึงใน วัฒนา เสนนอก, 2550 : 38) มีหลักการ 3 ข้อ ได้แก่ 1. กฎแห่งผล คือการที่ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ ถ้าได้ผลที่พึงใจ 2. กฎแห่งการฝึกหัด คือการได้มีโอกาสกระทำซ้ำบ่อย ๆ ในพฤติกรรมหนึ่งๆ ทำให้พฤติกรรมนั้นเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ 3. กฎแห่งความพร้อม คือ ถ้าบุคคลพร้อมแล้วได้กระทำมีหลักการว่าเมื่อบุคคลพร้อมแล้วได้กระทำจะเกิดความพอใจ ในทำนองเดียวกัน สุวิทย์ มูลคำ และสุนันทา สุนทรประเสริฐ (2550 : 53) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแบบฝึกว่า “แบบฝึกมีความสำคัญต่อผู้เรียนมาก ในการที่จะช่วยส่งเสริมสร้างทักษะให้กับผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจได้เร็วขึ้น ชัดเจนขึ้น กว้างขวางขึ้น ทำให้การสอนของครูและการเรียนของนักเรียนประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ”

ผลการสังเคราะห์ประการที่ 3 ศิลปวิธีเรียนรู้ปริศนาร้อยกรอง และ ประการที่ 4 ศิลปวิธีเรียนรู้เกมกลอน ผลการสังเคราะห์ทั้ง 2 ประการนี้ มีความสำคัญต่อการฝึกการเขียนคำประพันธ์อย่างมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ ชวิน พงษ์ผจญ (2560 : 35) ที่ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง เกมกลอน : กิจกรรมการเรียนรู้

ร้อยกรองที่มากกว่าความสุข ได้ให้ความเห็นว่า ครูผู้สอนอาจใช้กิจกรรมการเล่นทางภาษาที่ประกอบด้วย ปริศนาร้อยกรอง เกมกลอนมีด เกมกลอนจอบหวน มาประยุกต์เป็นกิจกรรมการเรียนรู้คำประพันธ์เพื่อฝึกทักษะการเขียนคำประพันธ์ได้ดี แต่ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกมกลอนดังกล่าวให้ชัดเจน นอกจากนั้น ชวิน ได้เสนอแนะขั้นตอนการสอนคำประพันธ์ เป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ศึกษาฉันทลักษณ์ 2. รู้จักเกมกลอน 3. เลือกก่อนรังสรรค์ 4. ประพันธ์ผลงาน 5. วิเคราะห์ปรับแก้ 6. สนุกแต่เล่นกัน 7. แบ่งปันประสบการณ์ โดยได้ประยุกต์เกมกลอนเข้าในขั้นตอนสอนที่ 2 ด้วย จะเห็นได้ว่า การกำหนดขั้นที่ 1 เริ่มต้นที่การศึกษาฉันทลักษณ์ ไม่ได้ผิดอะไร และน่าจะเหมาะสมสำหรับบุคคลทั่วไป หรือเด็กนักเรียนที่โตแล้ว แต่สำหรับเด็กประถมศึกษาแล้ว ความเห็นของชวิน ขัดแย้งกับผลการศึกษาของผู้ศึกษา อีกทั้ง ความเห็นของ ศิวกานท์ ปทุมสูติ (2548 : 20) ได้ยืนยันหนักแน่นว่า “เราไม่พึงทอดทิ้งใดกวีชิ้นแรกให้แก่เด็กๆ ด้วยการสอนฉันทลักษณ์โดยเด็ดขาด เด็กจะเบื่อและมีทัศนคติไม่ดีต่อฉันทลักษณ์ トラバใดที่พวกเขายังไม่ได้ฝึกคิดและฝึกเล่าเรื่องอย่างอิสระจนมีความมั่นใจในตนเองเสียก่อน”

เมื่อสังเกตน้ำเสียงของผู้เรียบเรียงหนังสือตำราในขอบเขตการศึกษา อาจหมวดประเด็นหลักการวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้คำประพันธ์ ได้ดังนี้ 1. เนื่องจากการเขียนคำประพันธ์เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการของเด็ก ทั้งยังต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ทักษะการใช้ภาษาในระดับที่ค่อนข้างสูง ดังนั้น ครูผู้สอนต้องมีวิธีการที่ละเมียดละไม แยกย่อยในการพาเด็กอ่าน-ท่องจำร้อยกรองหรือให้อ่านบทกวีที่มีความไพเราะด้วยการอ่านออกเสียงให้การสอนเป็นธรรมชาติไม่จำเป็นต้องบอกว่ากำลังสอนเนื้อหาอะไรอยู่ 2. ครูพึงมีสมุดสำหรับบันทึก พร้อมชวนนักเรียนมีสมุดบันทึกด้วย เพื่อจดบันทึกคำศัพท์ หรือจดบันทึกถ้อยคำ ข้อความใหม่ ๆ ร้อยกรองใหม่ ๆ 3. การเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน ครูควรพานักเรียนออกไปนอกห้องเรียนบ่อย ๆ พาไปยังสถานที่ต่าง ๆ เช่น ทะเล ภูเขา ตลาดนัด งานวัด เป็นต้น เพื่อให้เด็กได้มีบรรยากาศใหม่ ๆ อันเป็นการกระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์เพื่อเด็กจะได้เกิดความคิดหรือแรงบันดาลใจได้พบสิ่งใหม่ๆ และแปลกบรรยากาศใหม่ๆ 4. ในการสอนเขียนคำประพันธ์ระยะแรก ๆ ยังไม่ควรเคร่งครัดในเรื่องความไพเราะหรือความถูกต้องในแบบแผนหรือกฎเกณฑ์บทร้อยกรองนั้นมากนัก เพียงแค่เด็กสามารถแสดงออกเป็นบทร้อยกรองให้ตรงตามความต้องการของเด็กเป็นที่พึงพอแล้ว ต่อเมื่อเด็กมีความชำนาญจึงค่อยพัฒนาการเขียนให้มีความสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น 5. ฝึกให้เด็กแต่งคำประพันธ์ด้วยการให้เด็กเติมคำ หรือข้อความในช่องว่างที่ผู้สอนแต่งไว้ให้ เพื่อจะได้ไม่ต้องใช้ความพยายามมากในระยะแรกจะได้ไม่เบื่อหน่าย เมื่อเด็กคุ้นเคยแล้วจึงค่อยเริ่มกิจกรรมแปลงข้อความที่เป็นร้อยแก้วให้เป็นร้อยกรอง โดยผู้สอนต้องจัดเตรียมข้อความง่าย ๆ ไว้ เมื่อเด็กทำสำเร็จก็จะมีกำลังใจและอยากเขียนร้อยกรอง 6. เมื่อเด็กเขียนได้สำเร็จ ควรให้คำยกย่องชมเชย หากเมื่อเด็กประสบปัญหาควรให้กำลังใจ ไม่ตำหนิติเตียนเด็ก 7. ควรให้เด็กมีความรู้คุ้นเคยกับคำคล้องจองหรือบทร้อยกรองต่าง ๆ เมื่อไปพบถ้อยคำที่มีความคล้องจองที่ใดไม่ว่าในหนังสือพิมพ์ วิทยุ

โทรทัศน์ บ้าย หรือ ชื่อห้างร้านต่างๆ พยายามให้เด็กอ่าน ชี้ให้เด็กดู พร้อมทั้งอธิบายให้เข้าใจความหมาย เพราะของข้อความนั้นด้วย และ 8. ฝึกให้เด็กกล่าวคำคล้องจองในทุกโอกาสเมื่อเด็กได้พบเห็น หรืออยู่ใน สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น ในการกล่าวคำอวยพร ในการกล่าวคำขอบคุณ ในการบรรยายเรื่องต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2557). *พระหมี ปริศนาคำทาย*. กรุงเทพมหานคร: พระราชมงคลศรีอยุธยา.
- จันทร์ วรลักษณ์. (2550). *ไม้ตะปูและหัวใจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์.
- ชลธิชา เลิศวิสุทธินันท์. (2562). *การพัฒนาความสามารถในการแต่งบทร้อยกรองประเภทกลอนสุภาพโดยใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับเกม KAHOOT ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ชวิน พงษ์ผจญ. (2560). เกมกลอน: กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองที่มากกว่าความสนุก. *วารสารไทยศึกษา*. 13 (2) , 15-50.
- ช่อประยงค์. (ม.ป.ป.). *กลอนและวิธีเขียนกลอน (ชนะประกวด)*. กรุงเทพมหานคร: บุรินทร์การพิมพ์.
- เดือน พรหมเมศ. (2549). *เกมปริศนา เล่นภาษา เล่นคำ*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- นันทนา ไชยแสง. (2553). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบ 4 MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การแต่งกลอนสุภาพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ป. มหาจันทร์. (2544). *สอนเด็กให้เป็นกวี*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- มะนอง ดาว. (2551). *เกมไต่บันไดกลอน*. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.
- ยุทธ โตดิเทพย์ และ สุธีร์ พุ่มกุมาร. (2552). *คู่มือเรียนเขียนกลอน (ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์ จำกัด.
- รีณฤทัย สัจจพันธุ์. (2562). การสังเคราะห์ความรู้จากการอ่าน. ใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *เอกสารการสอนชุดวิชาการอ่านภาษาไทย ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). (หน้า 15-1 – 15-75). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัฒนา เสนนอก. (2550). *การใช้แบบฝึกเสริมทักษะทางภาษา เรื่องการเขียนสะกดคำตามมาตราตัวสะกดแม่ กด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วาสนา บุญสม. (2546). *มาเรียนเขียนกลอนกันเถิด*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

- วิชณุ พุ่มสว่าง. (2560). การพัฒนาชุดการสอนรายบุคคล วิชาการเขียนร้อยกรอง เรื่องการแต่งกลอนสุภาพ โดยใช้เทคนิคสี่คู่พิฆาต สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกระทุ่มแก้ววิทยา จังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิวกานท์ ปทุมสูติ. (2552). กลอน “จอหงวน”. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2567. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/257080>,
- ศิวกานท์ ปทุมสูติ. (2548). กลวิธีสอนเด็กเรียนเขียนบทกวี. กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์.
- บรรเจอดพร รัตนพันธุ์. (2555). ต้นแบบแห่งการเรียนรู้. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2567 แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/468419>
- สำลี รักสุทธี. (2554). สอนอย่างไรให้นักเรียนเขียนบทร้อยกรองเป็น. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- สามารถ ศักดิ์เจริญ. (2543ก). ปริศนาร้อยกรอง 1. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สามารถ ศักดิ์เจริญ. (2543ข). ปริศนาร้อยกรอง 2. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวิทย์ มูลคำ และสุนันทา สุนทรประเสริฐ. (2550). การพัฒนาผลงานทางวิชาการสู่การเลื่อนวิทยฐานะ. กรุงเทพมหานคร: อี เค บุ๊คส์.